

Anaokuluna Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları ve Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi*

Özge Metin-Aslan** Belma Tuğrul***

Öz: Bu araştırmanın amacı; anaokuluna devam eden çocukların oyunları sırasında ortaya çıkan zorbalık ve oyun davranışlarını gözlem yöntemi tekniği kullanarak; cinsiyet, kardeş durumu ve okul öncesi eğitimi alma süresine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Zorbalık ve oyun davranışlarının tespiti için Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırıcılık Gözlem Yöntemi geliştirilmiştir. Bu gözlem yönteminden elde edilen sonuçlara göre; fiziksel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların fiziksel zorbalık davranışı, ilişkisel mağdur olma durumu, paralel oyun ve oyun dışı davranışlar cinsiyet değişkenine göre; sosyal yapı inşa oyun ise cinsiyet, kardeş durumu ve okul öncesi eğitimi alma süresinin ortak etkileşimine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Diğer bir yönden ise; ilişkisel zorbalık davranışı puanı yüksek olan çocukların ise fiziksel zorbalık davranışı, sosyal yapı inşa oyunu ve oyun dışı davranışlar cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Akran Zorbalığı, Kurban Olma, Oyun Davranışı, Oyun Gözlemi

Analyzing Preschool Children's Bullying and Play Behavior During Play

Abstract: The purpose of this study was to determine whether bullying and play behaviors differ according gender, sibling status, and duration of preschool education by observation method. Early Childhood Aggression and Play Observation Method was developed for finding out bullying and play behavior. According to the results, children with higher scores on physical bullying behavior, their physical bullying behavior, relational victimization, parallel play and non-play behavior were detected that they differ according to gender and social constructive play was varied according to interaction of gender, sibling status and duration of preschool education variables. On the other hand; children with higher scores on relational bullying behavior, their physical bullying behavior, social constructive play and non-play behavior were find out that they differ according to only gender.

Keywords: Peer Bullying, Victimization, Play Behavior, Play Observation

Zorbalık (bullying); saldırganlık (aggression) kapsamında yer alan davranışlar bütünüdür. Her ne kadar saldırganlık kavramının içinde yer alsada saldırganlık davranışlarından ayrıca özellikleri vardır. Zorbalık da bir tür saldırganlık olmakla birlikte, herhangi bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için sadece "saldırıcılık" özelliği taşıması yeterli değildir. Aynı zamanda taraflar arasında "eşit olmayan güç ilişkisinin olması", bunun "süreklilik" özelliği taşıması ve "kasıtlı" olarak yapılması özelliklerini de barındırması gerekmektedir. (Olweus, 1999).

Zorbalık davranışlarının ortaya çıkma alanları araştırılmış ve en çok sınıfta, koridorda ve oyun alanında gerçekleştiği tespit edilmiştir (Baldry ve Farrington 1999, Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick, 2005). Kartal ve Bilgin (2008) ise çocukların zorbalığa en çok sınıfta sonra sırasıyla oyun bahçesi, okula gidiş dönüş yolu, koridorlar tuvaletler ve kantinde uğradıklarını ortaya koymuşlardır. Bu bulgulara dayanarak çocukların zorbalık davranışları; okul öncesi dönemdeki çocukların akranlarıyla bir araya geldikleri sınıf ve dış bahçe oyun alanında gerçekleştiğini söylemek mümkün olabilir. Zorbalık davranışlarının oyun sırasında ortaya çıkması aynı zamanda oyun içinde meydana gelen dinamiklerin önemli olduğunu aklı getirmektedir.

* Bu çalışma ilk yazar tarafından yazılmış "Anaokulunda Devam Eden Çocukların Oyun Davranışları ve Oyunlarında Ortaya Çıkan Zorbalık Davranışlarının İncelenmesi" isimli doktora tezinin bir bölümünü içermektedir.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Ankara, Türkiye, ometin@hacettepe.edu.tr

*** Prof.Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Ankara, Türkiye, btugrul@hacettepe.edu.tr

Zorbalıkla ilgili alan yazınına bakıldığında; okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde yapılan çalışmaların sayısı çok azdır. Okul öncesi ve ilkokul döneminde çocukların sözel ifade ve okuma ve yazma becerilerinin yetersiz olması sebebiyle bu dönemlerde zorbalık davranışlarının tespit edilmesi zor olmaktadır. Araştırmaların okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde yapılamamasının nedeni bu araştırmaların çoğunun ankete dayalı olmasıdır. Bu durum zorbalığa yönelik araştırmalarda başka yöntemler kullanılmasına neden olmuştur. Bu yöntemlerden biri oyun sırasında yapılan doğrudan gözlemlerdir. Çocukları, oyun oynarken gözlemlemek; çocukların sosyal yeterliliği ve sosyal anlaşmazlıklarını ortaya koymak için doğal bir anahtardır. Oyun araştırmaları bu kapsam içinde değerlendirildiğinde oldukça yararlıdır çünkü akran iletişimi, arkadaşlıklar arası rekabet, kabul edilme ve dışlanma ve yakın ilişkiler bu kapsam içinde meydana gelir (Leff, Tracy ve Power,2004)

Bu araştırmanın amacı; anaokuluna devam eden çocukların oyunları sırasında ortaya çıkan zorbalık davranışlarını gözlem yöntemi ile tespit etmek ve bu davranışlarla beraber oyun davranışlarının cinsiyet, kardeş durumu ve okul öncesi eğitimi alma süresine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir.

Yöntem

Araştırmanın çalışma grubunu; anaokuluna devam eden ve araştırmaya aileleri tarafından izin verilen toplam 55 çocuk oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan her çocuk, sekiz kez 10'ar dakika olmak üzere toplam 80 dakika gözlenmiştir. Bu çocuklardan bir bölümünün oyun sırasında saldırganlık davranışı göstermediği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine sadece 2 ve 2'den fazla fiziksel saldırganlık davranışları gösteren 30 çocuk, 2 ve 2'den fazla ilişkisel saldırganlık davranışları gösteren 32 çocuk incelenmiştir. Fiziksel ve ilişkisel saldırganlık türlerinde yer alan ve 2 - 9 puan aralığında puan alan çocukların davranışları süreklilik gösterdiğinden dolayı "zorbalık" olarak adlandırılmıştır. Davranış sıklığının 2 ve 2'den fazla olanların tercih edilmesinin nedeni zorbalık davranışlarının süreklilik taşıması, davranışların bir defaya mahsus olmayıp tekrarlanması gerektiğidir. Fiziksel ve ilişkisel zorbalık davranışları gösteren çocukların farklı iki kategoride değerlendirilmesinin sebebi; her iki davranışın içinde taşıdığı dinamikler, ortaya çıkış sebepleri, davranışların içerikleri ve bağlı olduğu etkenler bakımından birbirinden farklı özellikler taşımalarıdır.

Veri Toplama Aracı

Zorbalık ve oyun davranışlarının tespit etmek için araştırmacı tarafından Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem geliştirilirken Erken Çocukluk Dönemi Oyun Gözlem Yöntemi Ostrov ve Keating (2004) ve Oyun Gözlem Ölçeği (Rubin,2001) dikkate alınmıştır. Erken Çocukluk Dönemi Oyun ve Saldırganlık Gözlem Yöntemi'nin amacı okul öncesi dönemde ortaya çıkan oyun sırasında ortaya çıkan saldırganlık/zorbalık davranışlarını davranış içerikleriyle beraber ortaya koymaktır. Oyun davranışlarını değerlendirmek için zaman aralıklı gözlem yöntemi, zorbalık davranışlarının tespiti için ise anekdot kaydı gözlem yöntemi kullanılmıştır.

Gözlemci Eğitimi: Gözlemci eğitiminin ilk ayında uygulamalı olarak 24 saatlik bir eğitim verilmiştir. Bu eğitim sonucunda saldırganlık davranışlarını içeren ve hangi davranışın hangi saldırganlık ve oyun türüne ait olduğunu ölçen bir sınav yapılmış ve gözlem eğitimin ikinci aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada ise; gözlem formunun kullanılması, davranışları kodlama aşamaları ve gözlemde nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda gözlemciler bilgilendirilmiştir. Eğitim sırasında gözlemde ortaya çıkan davranışlarla ilgili paylaşımlarda bulunmak için odak grup görüşmeleri yapılmış ve davranışların doğru kodlayıp kodlanmadığı tartışılmıştır. Eğitim sürecinin ikinci ayında ise gözlemciler bire bir eş olarak aynı anda aynı çocuğu gözlemlemişlerdir.

Eğitimin güvenilirliğini hesaplamak için iki gözlemci arasında sınıf içi korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Bu araştırma da eğitimin güvenilirliği SKK=.80 olarak bulunmuştur. Oyun davranışlarının tüm alt boyutlarında ise; iki gözlemci arasındaki 10 dakikanın cohen kappa uyum katsayısı ortalamaları 0,81-0,92: çok iyi ve 0,61-0,80: iyi aralığında olduğu tespit edilmiştir. Sonraki aşamada; araştırmanın gerçek gözlemlerine başlanılmıştır. Eğitim sonrasında hesaplanan güvenilirliğe ek olarak gerçek gözlemlerin güvenilirliği hesaplanmıştır. Bunun için 55 çocuğa ait gerçek gözlemlerin yaklaşık olarak % 20'ine karşılık gelen gözlemlerin güvenilirliği iki gözlemcinin aynı anda aynı çocuğu gözlemleyerek oluşturulmuştur.

Gözlemciler Arası Güvenirlilik: Araştırmanın eğitim sürecinde olduğu gibi gerçek gözlemlerdeki zorbalık davranışları için iki gözlemci arasındaki sınıf içi uyum katsayısı SKK= .80 ve üzerinde bulunmuştur. Ayrıca oyun davranışlarına ait iki gözlemci arasındaki 10 dakikanın cohen kapa uyum katsayısı ortalamaları ise 0,93-1: mükemmel, 0,81-0,92: çok iyi ve 0,61-0,80: iyi aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar

Demografik Ön Bulgular

Araştırma katılan fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların 11'ini (%36.7) 45-59 aylık çocuklar; 15'ini (% 50) 60-71 aylık çocuklar, 4'nü ise (% 13.3) ise 72 aylık çocuklardan oluşmaktadır. Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların % 43.3'nü kız, % 56.7'si erkek çocuklar oluşturmaktadır ve fiziksel zorbalık puanı yüksek olanların çocukların 15'i (%50) okul öncesi eğitimi alma süresi 1-2 yıl; 15'i de (%50) okul öncesi eğitimi alma süreci 2-3 yıl arasındadır. Aynı zamanda fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların kardeş durumlarına göre 20'sinin (%66.7) kardeşinin olduğunu, 10'nun (%33.3) ise kardeşinin olmadığını tespit edilmiştir. Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların fiziksel zorbalık davranışı (\bar{X} =4.27; ss=2.06), ilişkisel zorbalık davranışı (\bar{X} =2.70; ss=1.70), fiziksel mağdur olma durumu (\bar{X} =2.83; ss=2.24), ilişkisel mağdur olma durumu (\bar{X} =2.00; ss=1.66) olarak ortalaması ve standart sapması tespit edilmiştir. Oyun davranışlarında; seyirci davranışın (\bar{X} =6.37; ss=5.15), tek başına oyunun (\bar{X} =6.50; ss=8.19), paralel oyunun (\bar{X} =5.40; ss=5.37), sosyal yapı inşa oyunun (\bar{X} =8.20; ss=5.40), sosyal sembolik oyunun (\bar{X} =28.13; ss=15.67), oyun dışı davranışın (\bar{X} =11.73; ss=10.95), ve son olarak lokomotor oyunun (\bar{X} =15.03; ss=13.59) olarak ortalaması ve standart sapması tespit edilmiştir.

İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ise 12'sini (% 37.5) 45-59 aylık çocuklar, 18'sini (%56.2) 60-71 aylık çocuklar; 2'sini ise (% 6.2) ise 72 aylık çocuklar oluşmaktadır. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların % 53.1'ni kız, % 46.9'nun'da erkek çocuklar oluşturmaktadır ve ilişkisel zorbalık puanı yüksek olanlar çocukların 13'nün (%40.6) okul öncesi eğitimi alma süresi 1-2 yıl; 19'nün ise (%59.4) okul öncesi eğitimi alma süresi 2-3 yıl arasındadır. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların kardeş durumlarına bakıldığında ise 19'nün (%59.4) kardeşinin olduğunu, 13'nün (%40.6) ise kardeşinin olmadığını tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların fiziksel zorbalık davranışı (\bar{X} =2.87;ss=2.35), ilişkisel zorbalık davranışı (\bar{X} =3.34; ss=1.23), fiziksel mağdur olma durumu (\bar{X} =2.12; ss=2.24), ilişkisel mağdur olma durumu (\bar{X} =1.75; ss=1.72) ortalaması ve standart sapması tespit edilmiştir. Oyun davranışlarında ise seyirci davranışın (\bar{X} =7.75; ss=8.65), tek başına oyunun (\bar{X} =6.69; ss=8.29), paralel oyunun (\bar{X} =5.53; ss=6.22), sosyal yapı inşa oyunun (\bar{X} =9.22; ss=8.69), sosyal sembolik oyunun (\bar{X} =26.81; ss=16.46), oyun dışı davranışın (\bar{X} =13.75; ss=11.33), ve son olarak lokomotor oyunun (\bar{X} =11.87; ss=11.82) olarak ortalaması ve standart sapması tespit edilmiştir.

Zorbalık Davranışları İle İlgili Bulgular

Tablo I

Fiziksel Zorbalık Puanı Yüksek Olan Çocukların Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Cinsiyet, Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi ve Kardeş Durumu Değişkenlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan İki Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalamalar Karesi	F	P	η^2
Fiziksel Zorbalık	Cinsiyet	38.443	38.443	11.080	.003**	.335
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.210	.210	.060	.808	.003
	Kardeş Durumu	3.202	3.202	.923	.347	.040
	Cinsiyet*	.111	.111	.032	.860	.001
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	3.664	3.664	1.056	.315	.046
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.028	.028	.008	.930	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	7.773	7.773	2.240	.149	.092
Kardeş Durumu						
İlişkisel Zorbalık	Cinsiyet	.003	.003	.001	.976	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	13.639	13.639	4.603	.043*	.173
	Kardeş Durumu	6.182	6.182	2.086	.163	.087
	Cinsiyet*	.013	.013	.004	.948	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.327	.327	.110	.743	.005
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.457	.457	.154	.698	.007
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.260	.260	.088	.770	.004
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*						
Kardeş Durumu						
Fiziksel Mağdur Olma	Cinsiyet	17.143	17.143	3.058	.094	.122
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.838	.838	.149	.703	.007
	Kardeş Durumu	.073	.073	.013	.910	.001
	Cinsiyet*	1.943	1.943	.347	.562	.016
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	9.228	9.228	1.646	.213	.070
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.000	.000	.000	.993	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	2.002	2.002	.357	.556	.016
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*						
Kardeş Durumu						
İlişkisel Mağdur Olma	Cinsiyet	12.437	12.437	4.908	.037*	.182
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	4.372	4.372	1.725	.203	.073
	Kardeş Durumu	.819	.819	.323	.575	.014
	Cinsiyet*	3.391	3.391	1.338	.260	.057
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	5.775	5.775	2.279	.145	.094
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*Kardeş Durumu	.281	.281	.111	.742	.005
	Cinsiyet*	4.910	4.910	1.938	.178	.081
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
Kardeş Durumu						

Fiziksel puanı yüksek olan çocukların oyunlarında görülen fiziksel zorbalık/mağdur edilme ve ilişkisel zorbalık/mağdur edilme puanlarının cinsiyete, okul öncesi eğitimi alma süresi ve kardeş

değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere iki yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü gibi; oyun sırasında ortaya çıkan fiziksel zorbalık davranışı cinsiyet değişkenine göre $F(7,22) = 11.080$, $r = .003$ $p < .001$, $\eta^2 = .335$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Cinsiyete göre ortalamalar incelendiğinde bu farklılığın; erkek çocukların fiziksel zorbalık davranış puan ortalaması ($\bar{X} = 5.50$; $ss = .492$) kız çocuklarına göre ($\bar{X} = 3.02$; $ss = .561$) daha yüksek olduğundan kaynaklandığı tespit edilmiştir. İlişkisel mağdur olma durumu ise cinsiyet değişkenine göre $F(7,22) = 12.437$, $r = .037$ $p < .05$, $\eta^2 = .182$ düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyete göre ortalamalar incelendiğinde bu farklılığın; erkek çocukların ($\bar{X} = 2.71$; $ss = .421$) kız çocuklarına göre ($\bar{X} = 1.30$; $ss = .479$) fiziksel zorbalık davranış puan ortalamasının daha yüksek olduğundan kaynaklandığı bulunmuştur.

Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel zorbalık davranışı okul öncesi eğitimi alma süresi değişkenine göre $F(7,22) = 13,639$ $r = .043$ $p < .05$, $\eta^2 = .173$ düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Okul öncesi eğitimi alma süresi değişkeninin ortalamalarına bakıldığında bu farklılığın; 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan çocukların ortalaması ($\bar{X} = 3.61$; $ss = .503$) 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan çocukların ortalamasına ($\bar{X} = 2.13$; $ss = .471$) göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo II

İlişkisel Zorbalık Puanı Yüksek Olan Çocukların Zorbalık ve Mağdur Edilme Davranışlarının Cinsiyet, Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi ve Kardeş Durumu Değişkenlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan İki Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalamalar Karesi	F	P	η^2
Fiziksel Zorbalık	Cinsiyet	34.003	34.003	6.290	.019*	.208
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.388	.388	.072	.791	.003
	Kardeş Durumu	3.926	3.926	.726	.403	.029
	Cinsiyet*	.029	.029	.005	.942	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.260	.260	.048	.828	.002
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.388	.388	.072	.791	.003
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.721	.721	.133	.718	.006
İlişkisel Zorbalık	Cinsiyet	.260	.260	.180	.675	.007
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	2.696	2.696	1.871	.184	.072
	Kardeş Durumu	2.003	2.003	1.390	.250	.055
	Cinsiyet*	.080	.080	.056	.816	.002
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	2.696	2.696	1.871	.184	.072
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.003	.003	.002	.963	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	4.388	4.388	3.045	.094	.113
Fiziksel Mağdur Olma	Cinsiyet	6.782	6.782	1.123	.300	.045
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.821	.821	.136	.716	.006
	Kardeş Durumu	1.282	1.282	.212	.649	.009
	Cinsiyet*	.205	.205	.034	.855	.001
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.115	.115	.019	.891	.001
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.462	.462	.076	.785	.003
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	1.038	1.038	.172	.682	.007
İlişkisel Mağdur Olma	Cinsiyet	8.337	8.337	3.485	.074	.127
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	15.260	15.260	6.378	.019*	.210
	Kardeş Durumu	.542	.542	.226	.638	.009
	Cinsiyet*	7.080	7.080	2.959	.098	.110
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.157	.157	.066	.800	.003
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet	.003	.003	.001	.971	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	1.157	1.157	.484	.493	.020
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*						
Kardeş Durumu						

Tablo 2’de görüldüğü gibi ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyunlarında ortaya çıkan fiziksel zorbalık davranışı cinsiyet değişkenine göre $F(7,24) = 6.290$, $r = .019$ $p < .05$, $\eta^2 = .208$ düzeyinde farklılaştığı bulunmuştur. Cinsiyet ortalamaları incelendiğinde bu farklılığın; erkek çocukların ($\bar{X} = 4.08$;

ss=.628) kız çocuklarına göre (\bar{X} =1.93; ss=.581) fiziksel zorbalık davranış puan ortalaması daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel mağdur olma durumu ise okul öncesi eğitimi alma süresi değişkenine göre F (7,24)= 15.260 r= .019, p<.05, η^2 =.210 düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Okul öncesi eğitimi alma süresi değişkeninin ortalamaları incelendiğinde; 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan çocukların ortalaması (\bar{X} =2.39; ss=.370) 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alanlara (\bar{X} =.958; ss=.432) göre daha yüksek olduğundan bu farklılığın kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Oyun Davranışları ile İlgili Bulgular

Tablo III

Fiziksel Zorbalık Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyun Davranışlarının Cinsiyet, Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi ve Kardeş Durumu Değişkenlerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan İki Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalamalar Karesi	F	P	η^2
Seyirci Davranış	Cinsiyet	22.405	22.405	.865	.363	.038
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	82.860	82.860	3.198	.088	.127
	Kardeş Durumu	30.977	30.977	1.195	.286	.052
	Cinsiyet*	.327	.327	.013	.912	.001
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.782	.782	.030	.864	.001
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*Kardeş Durumu	22.405	22.405	.865	.363	.038
	Cinsiyet*	1.431	1.431	.055	.816	.003
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
Kardeş Durumu						
Tek Başına Oyun	Cinsiyet	62.018	62.018	.790	.384	.035
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	1.148	1.148	.015	.905	.001
	Kardeş Durumu	71.182	71.182	.907	.351	.040
	Cinsiyet*	20.857	20.857	.266	.611	.012
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.304	.304	.004	.951	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.577	.577	.007	.932	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	67.714	67.714	.863	.363	.038
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*						
Kardeş Durumu						
Paralel Oyun	Cinsiyet	167.752	167.752	6.042	.022*	.215
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	1.972	1.972	.071	.792	.003
	Kardeş Durumu	22.801	22.801	.821	.375	.036
	Cinsiyet*	.009	.009	.000	.986	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	17.752	17.752	.639	.433	.028
	* Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	7.037	7.037	.253	.620	.011
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	44.191	44.191	1.592	.220	.067
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*						
Kardeş Durumu						
Sosyal Yapı İnşa Oyun	Cinsiyet	5.479	5.479	.210	.652	.009
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	1.972	1.972	.075	.786	.003
	Kardeş Durumu	27.165	27.165	1.040	.319	.045

	Cinsiyet*	67.372	67.372	2.578	.123	.105
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	1.972	1.972	.075	.786	.003
	* Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	5.479	5.479	.210	.652	.009
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	161.346	161.346	6.175	.021	.219
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Sosyal Sembolik Oyun	Cinsiyet	93.604	93.604	.306	.586	.014
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.097	.097	.000	.986	.000
	Kardeş Durumu	103.516	103.516	.338	.567	.015
	Cinsiyet*	91.204	91.204	.298	.591	.013
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	16.461	16.461	.054	.819	.002
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	35.162	35.162	.115	.738	.005
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	2.061	2.061	.007	.935	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Oyun Dışı Davranışlar	Cinsiyet	669.391	669.391	5.906	.024*	.212
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	21.624	21.624	.191	.667	.009
	Kardeş Durumu	120.001	120.001	1.059	.315	.046
	Cinsiyet*	14.261	14.261	.126	.726	.006
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	66.352	66.352	.585	.452	.026
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	47.572	47.572	.420	.524	.019
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	60.391	60.391	.533	.473	.024
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Lokomotor Oyun	Cinsiyet	2.982	2.982	.016	.901	.001
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	438.982	438.982	2.349	.140	.096
	Kardeş Durumu	159.502	159.502	.853	.366	.037
	Cinsiyet*	106.930	106.930	.572	.457	.025
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	.593	.593	.003	.956	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	81.164	81.164	.434	.517	.019
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	317.943	317.943	1.701	.206	.072
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					

Tablo 3’de görüldüğü gibi fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların paralel oyun davranışı cinsiyet değişkenine göre $F(7,22) = 6,042$, $r = .022$ $p < .05$, $\eta^2 = .215$ düzeyinde farklılaştığı saptanmıştır. Cinsiyete göre ortalamalar incelendiğinde bu farklılığın; erkek çocukların paralel oyun ortalaması ($\bar{X} = 7,48$; $ss = 1.39$) kız çocuklara ($\bar{X} = 2.30$; $ss = .158$) göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak; fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun dışı davranışı cinsiyet değişkenine göre $F(7,22) = 5,906$, $r = .024$, $p < .05$, $\eta^2 = .212$ düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyete

göre ortalamalar incelediğinde ise bu farklılığın; kız çocukların oyun dışı davranış ortalaması (\bar{X} =14,42; ss=3.11) erkek çocuklara (\bar{X} =12,56;ss=2.91) göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı bulunmuştur. Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların sosyal yapı inşa oyun davranışının cinsiyet*okul öncesi eğitimi alma süresi*kardeş durumu değişkenine göre F (7,22)= 6,175 r= .021, p<.05, η^2 =.219 düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyet*okul öncesi eğitimi alma süresi*kardeş durumu ortalamaları incelendiğinde ise bu değişkenlerinin ortak etkileşimleri sonucunda oluşan ortalamalara göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre kardeşi olmayan 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan kız çocukları ortalaması (\bar{X} =13.00; ss=3.61); kardeşi olmayan 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan kız çocukların ortalamasından (\bar{X} =5.00; ss=3.61); daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda kardeşi olmayan 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan erkek çocukların ortalaması (\bar{X} =13.75; ss=2.55); ise kardeşi olmayan 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan erkek çocukların ortalamasından (\bar{X} =5.00; ss=3.61) daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo IV

İlişkisel Zorbalık Puanı Yüksek Olan Çocukların Oyun Davranışlarının Cinsiyet, Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi ve Kardeş Durumu Değişkenlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan İki Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	Kareler Toplamı	Ortalamalar Karesi	F	P	η^2	
Seyirci Davranış	Cinsiyet	57.551	57.551	.661	.424	.027	
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	25.962	25.962	.298	.590	.012	
	Kardeş Durumu	25.962	25.962	.298	.590	.012	
	Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	50.885	50.885	.584	.452	.024	
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu	50.885	50.885	.584	.452	.024	
	Cinsiyet* Kardeş Durumu	2.885	2.885	.033	.857	.001	
	Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu	1.551	1.551	.018	.895	.001	
	Tek Başına Oyun	Cinsiyet	89.388	89.388	1.221	.280	.048
		Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	7.080	7.080	.097	.758	.004
		Kardeş Durumu	12.721	12.721	.174	.680	.007
Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi		2.337	2.337	.032	.860	.001	
Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu		61.926	61.926	.846	.367	.034	
Cinsiyet* Kardeş Durumu		50.080	50.080	.684	.416	.028	
Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu		137.337	137.337	1.876	.183	.073	
Paralel Oyun		Cinsiyet	115.705	115.705	2.892	.102	.108
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	37.385	37.385	.934	.343	.037	
	Kardeş Durumu	.821	.821	.021	.887	.001	
	Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	2.513	2.513	.063	.804	.003	
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu	.628	.628	.016	.901	.001	
	Cinsiyet* Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi* Kardeş Durumu						

	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	7.385	7.385	.185	.671	.008
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	84.115	84.115	2.102	.160	.081
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Sosyal Yapı İnşa Oyun	Cinsiyet	357.551	357.551	5.583	.027*	.189
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	6.205	6.205	.097	.758	.004
	Kardeş Durumu	251.282	251.282	3.924	.059	.141
	Cinsiyet*	18.513	18.513	.289	.596	.012
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	68.321	68.321	1.067	.312	.043
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	118.154	118.154	1.845	.187	.071
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	88.321	88.321	1.379	.252	.054
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Sosyal Sembolik Oyun	Cinsiyet	265.846	265.846	.913	.349	.037
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	32.051	32.051	.110	.743	.005
	Kardeş Durumu	82.051	82.051	.282	.600	.012
	Cinsiyet*	11.538	11.538	.040	.844	.002
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	388.154	388.154	1.333	.260	.053
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	361.846	361.846	1.243	.276	.049
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	70.205	70.205	.241	.628	.010
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Oyun Dışı Davranışlar	Cinsiyet	750.821	750.821	6.483	.018*	.213
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	.013	.013	.000	.992	.000
	Kardeş Durumu	101.551	101.551	.877	.358	.035
	Cinsiyet*	.321	.321	.003	.958	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	52.513	52.513	.453	.507	.019
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	316.013	316.013	2.728	.112	.102
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.205	.205	.002	.967	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					
Lokomotor Oyun	Cinsiyet	290.388	290.388	2.467	.129	.093
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi	55.003	55.003	.467	.501	.019
	Kardeş Durumu	60.157	60.157	.511	.482	.021
	Cinsiyet*	.542	.542	.005	.946	.000
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi					
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*	381.490	381.490	3.241	.084	.119
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	.157	.157	.001	.971	.000
	Kardeş Durumu					
	Cinsiyet*	413.080	413.080	3.509	.073	.128
	Okul Öncesi Eğitimi Alma Süresi*					
	Kardeş Durumu					

Tablo 4’de ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların sosyal yapı inşa oyun davranışının cinsiyet değişkenine göre $F(7,24) = 5,583$, $r = .027$ $p < .05$, $\eta^2 = .189$ düzeyinde farklılaştığı görülmektedir. Cinsiyete göre ortalamalar incelediğinde ise bu farklılığı; erkek çocukların sosyal yapı inşa oyunu ortalamasının ($\bar{X} = 8,61$; $ss = 1,39$) kız çocuklara ($\bar{X} = 7,08$; $ss = .152$) göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun dışı davranış puanının cinsiyet değişkenine göre $F(7,24) = 6,483$, $r = .018$, $p < .05$, $\eta^2 = .213$ düzeyinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Cinsiyete göre ortalamalar incelediğinde ise bu farklılığı; kız çocukların oyun dışı davranış ortalamasının ($\bar{X} = 18,14$; $ss = 3,06$) erkek çocuklara ($\bar{X} = 8,31$; $ss = 2,80$) göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonucunda fiziksel zorbalık davranış puanı yüksek olan erkek çocukların; kız çocuklara göre anlamlı düzeyde daha fazla fiziksel zorbalık davranışları göstermesi alan yazında yer alan bulgularda desteklenmektedir. İlişkisel mağdur olma durumunda da erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha fazla ilişkisel mağdur olabilmektedir. İlişkisel zorbalık davranış puanı yüksek olan erkek çocuklar da; kız çocuklara göre anlamlı derecede daha fazla ilişkisel zorbalık davranışları gösterdiği tespit edilmiştir. Bütün bu bulgulara göre; cinsiyet değişkeninin; zorbalık davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Cinsiyet değişkenine göre elde edilen bu bulgular alan yazındaki diğer bulgularla örtüşmektedir.

Cinsiyet ve saldırganlık davranışına yönelik boylamsal araştırmalarda; erkek çocuklar daha çok fiziksel saldırganlığı, kız çocuklar ise ilişkisel saldırganlığı gösterdikleri tespit edilmiştir (Underwood, 2003; akt. Wright, 2000). Ostrov ve Keating (2004) araştırmasında; okul öncesi dönemdeki erkek çocukların serbest oyun sürecinde fiziksel saldırganlık davranışlarını, kız çocuklardan daha çok sergilediklerini tespit etmişlerdir. Bu bulgulara ek olarak; ilişkisel saldırganlık davranışını kız çocukların erkek çocuklardan daha fazla gösterdiklerini tespit eden araştırma bulguları da vardır (Crick, Casas ve Mosher, 1997; Ostrov ve Crick, 2005; Crick ve Grotpeter, 1995; Henington, Hughes, Cavell ve Thompson, 1998; Loukas, Paulos ve Robinson, 2005; Ostrov ve diğerleri, 2005). McCoby ve Jacklin (1980) araştırmasında erkek çocukların kızlara oranla daha çok saldırgan davranışlarda bulduklarını ortaya koymuşlardır. Şen ve Arı (2009) yaptığı çalışmada fiziksel saldırganlık davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuş, bu anlamlı farklılığın erkek çocukların puan ortalamalarının kız çocukların puan ortalamaların yüksek oluşundan kaynaklandığını tespit etmiştir. Ayrıca ilişkisel saldırganlık davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiş ve bu anlamlı farklılık ise kız çocuklarının puan ortalamasının erkek çocukların puan ortalamasından yüksek oluşundan kaynaklandığını ifade etmiştir.

Uysal (2010)’in yaptığı araştırmaya göre; erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha fazla fiziksel saldırganlık davranışı gösterirken, ilişkisel saldırganlık davranışı bakımından kız ve erkek çocuklar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bazı çalışmalar; ilişkisel saldırganlık davranışını diğer saldırganlık türleri arasında kızlar için bir ayırt edici bir özellik olduğunu ileri sürmüşlerdir (Bjorkqvist, Lagerspetz, ve Kaukiainen, 1992; Crick ve Grotpeter, 1995; Lagerspetz, Bjorkqvist, ve Peltonen, 1988). Diğer bir yönden ilişkisel saldırganlık davranışını ise kızlar için ayırt edici bir özellik olmadığını, erkek çocuklar da ilişkisel saldırganlık davranışlarını sergiledikleri tespit eden araştırmalarda vardır (Henington, Hughes, Cavell ve Thompson, 1998; Tomada ve Schneider, 1997; Woods ve Wolke, 2004).

Fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel zorbalık davranışları okul öncesi eğitimi alma süresi değişkenine göre 2-3 yıl arası okul öncesi eğitim alanların lehine farklılaştığı tespit edilmiştir. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel mağdur olma durumu ise okul öncesi eğitimi alma süresi değişkenine göre 2-3 yıl arası okul öncesi eğitim alanların lehine farklılaştığı bulunmuştur.

Diğer bir değişle; çocukların okul öncesi eğitimi alma süresi arttıkça ilişkisel zorbalık davranışlarını göstermesi ve bu davranışlara maruz kalması artmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgu; alan yazınında araştırmalardaki bulgularla benzerlik göstermektedir.

Erdinç (2009) çocukların anaokuluna devam etme sürelerinin, çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı yordadığı tespit etmiştir. Aynı zamanda Kapçı (1998) çocukların anaokuluna devam süresi arttıkça, duygusal ve davranışsal sorunların arttığını ortaya koymuştur. Bu bulguyu destekleyen diğer bir araştırma ise Şen ve Arı (2009) tarafından yapılmıştır. Bu araştırma sonucuna göre; anaokuluna devam eden okulöncesi dönem çocuklarından tam gün eğitim alan çocukların ilişkisel saldırganlık puanlarının, yarım gün eğitim alan çocuklara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Fiziksel zorbalık ve mağdur olma davranışının değil de; ilişkisel zorbalık ve mağdur olma davranışının; 2-3 yıl arası okul öncesi eğitimi alma süresi değişkenine göre farklılaşmasının sebebini açıklamak için ilişkisel zorbalık davranışının ve bu davranışına maruz kalanlar üzerindeki etkisini sosyal öğrenme teorisi bağlamında açıklamak mümkündür.

Sosyal öğrenme teorisi; zorbalık davranışları dışsal, sosyal ve çevresel nedenlerden dolayı ortaya çıktığını ileri sürer. Aynı zamanda çocukları dışsal çevre ile beraber içsel bilişsel süreçlerle tanık oldukları veya maruz kaldıkları zorbalık davranışlarını öğrenirler ve içselleştirirler. Özellikle okul öncesi eğitimi alma süresi arttıkça ilişkisel zorbalık davranışının artması sosyal öğrenme teorisi ve ilişkisel zorbalık davranışının içeriği ile açıklamak mümkündür. Çocuklar ne kadar farklı sosyal çevre dinamiklere tanık olursa; bulunduğu sosyal çevrede meydana gelen ilişkileri öğrenirler, model alırlar ve kendileri gösterirler. Zorbalık davranışlarına maruz kalsın veya kalmasin çevresinde meydana gelen ilişkisel zorbalık davranışlarının farkındadırlar. Çocuklar ilişkisel zorbalık davranışlarının meydana gelen ortamlarda oluşturdukları şemaları; uygun bir anda davranışsal olarak kendileri oluştururlar. Çocuklar; tanık oldukları veya maruz kaldıkları davranışlardan zorbalık davranışlarını öğrenmektedir. Gözlem ve model olma yoluyla bu davranışları öğrenen çocuklar; okul öncesi eğitimi veren anaokullarında akranlarıyla beraber vakit geçirirken zorbalık davranışlarını öğrenebilirler. Diğer bir değişle ne kadar uzun sürede akranlarıyla beraber bir arada olan çocuklar; o kadar fazla zorbalık davranışlarına maruz kalması ve bu davranışları göstermesi olasıdır.

Diğer bir yönden; ilişkisel zorbalık ve ilişkisel mağdur olma durumunun okul öncesi eğitimi alma süresine göre farklılaşmanın sebebi, ilişkisel zorbalığın deneyim kazandıkça daha karmaşık hale gelen akran ilişkileriyle öğrenilmesinden dolayı olabilir. Bununla beraber ilişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların ilişkisel mağdur olma durumu; okul öncesi eğitim alma süresi 2-3 yıl olanlar 1-2 yıl olanlara göre daha fazladır. Bu durum; mağdur çocukların mağduriyeti kabul etmesine veya zorba çocukların mağdur olan çocuklar üzerinde zorbalık davranışını göstermesindeki süreklilikten dolayı olabilir.

Aynı zamanda ilişkisel zorbalık davranışları çocukların kardeş durumu değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Kardeşi olmayan çocuklar ilişkisel zorbalık davranışlarını; kardeşi olan çocuklardan daha fazla göstermektedir. Bohannan (1970) yaptığı araştırmaya göre kardeşi olmayan çocuklar; kardeşi olan çocuklara göre akran ilişkilerinde daha avantajlı olduğunu tespit etmiştir. Bu durum ilişkisel zorbalık davranışlarının içeriklerine bakıldığında anlamlı gelebilmektedir. İlişkisel zorbalık davranışlarının içeriklerinde; *"Eğer bloğu vermezsen oyununu bozarım, bozarım yoksa"* *"Onu bana ver yoksa sana telsiz yapmam"* *"Eğer beni oynatmazsan seni öğretmene söylerim"*, *"Dediğimi yapmadığını için seninle küstüm oynamayacağım"* gibi ifadelerde kardeşi olmayan çocukların anlık isteklerinin yerine getirilmesinin istediği ve paylaşımından uzak yaşantıların olduğu görülmektedir.

Oyun davranışları ile ilgili cinsiyet, okul öncesi eğitimi alma süresi ve kardeş durumu değişkenlerine göre ise; fiziksel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların paralel oyun davranışı ile oyun dışı davranışları cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bununla beraber sosyal yapı inşa oyunu da cinsiyet, okul öncesi eğitimi alma süresi ve kardeş durumu değişkenlerinin ortak etkisine göre

farklılaştığı bulunmuştur. İlişkisel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun davranışlarında ise sosyal yapı inşa oyunu ile oyun dışı davranışlar cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Paralel oyun değişkenine göre düşünüldüğüne grubun fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocuklar olduğu ve bu zorbalık davranışlarını da erkek çocukların daha fazla göstermesi; zorbalık gösteren erkek çocukların neden paralel oyunu tercih ettiklerini açıklayabilir. Fiziksel zorbalık gösteren çocuklar sosyal anlamda sosyal oyunu gösterdiği davranışlardan ötürü tercih edilmeyebilir ve bu çocuklar paralel oyuna yönelmesine neden oluşturabilir. Bu bulguya getirilebilecek diğer bir tartışma ise paralel oyun sırasında görülebilecek fiziksel zorbalık davranışının paralel oyun sırasında ortaya çıkabilmesi durumudur. Fiziksel zorbalık davranışlarının içinde değerlendirilen “zorla alma” davranışı; paralel oyun oynayan iki akran çocuğun farklı amaçlarla oynanan iki farklı oyun sırasında oyuncakların habersizce alınmasıyla meydana gelmiş olabilir.

Özellikle paralel oyuna yönelik araştırmalar Parten'nin bulgusundan sonra ilgi çekici olmuş, araştırmalarda yer bulmuştur. Bu araştırmalarda daha çok paralel oyunun, tek başına oyun türünden daha olgun/gelişmiş bir oyun formu olduğunu ve grup oyuna geçişlerde bir aracı yol oynadığını tespit etmişlerdir (Bakeman,R ve Brownlee,R.J., 1980). Bu sosyal dünyaya geçiş aracı olarak düşünebileceğimiz paralel oyun diğer bir anlamda çocukların akran anlaşmazlıkları yaşadığı bir basamak olarak da düşünmek mümkün olabilir.

Fiziksel ve ilişkisel zorbalık davranış puanı yüksek olan çocukların oyunlarında sergiledikleri oyun dışı davranışları kız çocukların lehine farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bulguyu oyun dışı davranışlarının içerikleriyle açıklamak mümkündür. Oyun dışı davranışlarının içeriklerinde; sosyal yapı-inşa ve sembolik oyunun dışında kalan iki veya daha fazla çocuğun anlamlı etkileşimlerde buldukları davranışlardır. Birlikte kitap okuma, oyun alanında durup sadece sohbet etme, akranlarıyla beraber yeni şeyler keşfetme gibi etkileşimli ve haz aldıkları davranışlar kapsamında düşünüldüğünde; bu davranışların kız çocuklar tarafından tercih edildiği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca fiziksel zorbalık puanı yüksek olan çocukların oyun davranışlarından; sosyal yapı inşa oyunu; cinsiyet, okul öncesi eğitimi alma süresi ve kardeş durumu değişkenlerinin ortak etkisine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu üç değişkenine beraber ortak etkisini oyunun sosyal yönü bağlamında açıklamak mümkün olabilmektedir. Kardeşleri olmayan ve 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan kız çocuklar; kardeşleri olmayan 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan kız çocuklara göre daha fazla sosyal yapı inşa oyunu oynamaktadır. Bu durum okul öncesi eğitimini daha fazla alan ve kardeşi olmayan kız çocuklar için sosyal yapı inşa oyunu; sosyalleşme aracı olurken; kardeşi olmayan erkek çocuklar için durum farklılaştığından dolayı olabilir. Kardeşi olmayan ve 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan erkek çocuklar; kardeşi olmayan 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan erkek çocuklara göre daha fazla sosyal yapı inşa oyunu oynamaktadır. Cinsiyet arasında görülen bu farklılık oyunun sosyal yapısı ve okul öncesi eğitimi alma süresiyle beraber düşünüldüğünde açıklanabilmektedir. 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan çocuklar; 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan çocuklara göre daha fazla akranlarıyla beraber zaman geçirdikleri göz önüne alındığında; bu çocukların oyun sırasındaki sosyal etkileşimleri daha fazla olması mümkün olabilir. Kardeşi olmayan ve 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan kız çocuklar için sosyal yapı inşa oyunu bir sosyalleşme ortamı sağlarken; kardeşi olmayan ve 1-2 yıl okul öncesi eğitimi alan çocuklar için de kız çocuklar kadar sosyalleşme ortamı sağlamayabilir. 2-3 yıl okul öncesi eğitimi alan ve kardeşi olmayan erkek çocuklarda sosyal yapı inşa oyunu daha az ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi erkek çocukların okul öncesi eğitimi alma süresiyle bağlantılı olarak sosyal ortamlarda daha fazla deneyimlerinin olması; erkek çocukların daha farklı oyun davranışlarına yönelmesinden dolayı olabilir.

Öneriler

Okul öncesi dönemde görülen zorbalık; ilköğretim ve ergenlerde ortaya çıkan zorbalık kadar önemlidir. Okul öncesinde ortaya çıkan bu davranış örüntüleri ileriki dönemlerde görülen zorbalık davranışlarına etken olduğu düşündürmektedir. Zorbalık davranışları, saldırganlık davranışlarının içinde düşünüldüğünde ise ileriki yaşamlarda ortaya çıkan şiddet gösterme ve şiddete maruz kalma durumlarıyla ilişkili olduğu da düşünülür. Okul öncesi dönemdeki çocukların akranlarına fiziksel, sözel ve dolaylı yoldan gerçekleştirdikleri saldırganlık davranışları; bu davranışlara maruz kalanların bir gruba dahil olma, kendini ifade etme, hak arama, haksızlığa karşı koyma, kendini savunma becerileri gibi ileriki sosyalleşme becerilerini etkileyecek kadar kişilik oluşturma süreçlerini etkileyebilecek yaşantılar oluşmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple okul öncesi dönemdeki çocuklarının ilk sosyalleşme yaşantılarının gerçekleştiği ortam olan oyun ortamlarında bu davranışların izlenmesi ve yine oyun ortamlarında bu davranışlarının nedenlerinin araştırılması bu davranışlarını önleme programlarında da oyuna odaklanması gerektiğini göstermektedir. Ülkemizde zorbalıkla ilgili araştırmaların ilköğretim düzeyinde başlamış olması ve bu davranışların nedenlerini araştırmalarda okul öncesi dönemin göz ardı edilmesi bu davranışların temel sebeplerini anlamamıza engel olmaktadır. Bu araştırma sayesinde okul öncesi dönemde ortaya çıkan zorbalık davranışlarını oyun ortamlarında doğrudan gözlem yöntemi kullanarak zorbalık davranışları ile oyun davranışları arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur.

Kaynaklar

- Bakeman, R., & J. R. Brownlee. (1980). The strategic use of parallel play: A sequential analysis. *Child Development*, 51, 873-878.
- Baldry, A. C. & Farrington, D. P. (1999). Types of bullying among Italian school children. *Journal of Adolescence*, 22, 423-426.
- Bohannon, P. (1970). *Divorce and After: An analysis of the emotional and social problems of divorce*. Garden City, NY: Doubleday.
- Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
- Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, 710-722.
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33, 579-587.
- Erdoğan S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Programı.
- Fekkes, M. F. Pijpers I., M., & Verloove-Vanhorick S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*. 20(1), 81-91
- Henington, C., Hughes, J. N., Cavell, T. A., & Thompson, B. (1998). The role of relational aggression in identifying aggressive boys and girls. *Journal of School Psychology*, 36, 457-47.
- Kartal, H., & Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7(2), 485- 495.

- Lagerspetz, K. M., Bjorkqvist, J.K., & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-12-year-old children. *Aggressive Behavior*, 14,303-315.
- Loukas, A., Paulos, S. K., & Robinson, S. (2005). Early adolescent social and overt aggression: Examining the roles of social anxiety and maternal psychological control. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 335-345.
- Maccoby, E.E. & Jacklin C.N. (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise. *Child Development*, 51(4), 964-980.
- Olweus, D. (1999). *Bullying prevention program*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.
- Ostrov, J. M., & Crick, N. R. (2005). Current directions in the study of relational aggression during early childhood. *Early Education & Development*, 16, 109-113.
- Ostrov, J. M., Crick, N. R., & Keating, C. F. (2005). Gender biased perceptions of preschoolers' behavior: How much is aggression and prosocial behavior in the eye of the beholder? *Sex Roles*, 52, 393-398.
- Ostrov, J. M., & Keating, C. F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study. *Social Development*, 13, 255-277.
- Parten, M. (1932). Social play among preschool children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28(2), 136-147.
- Pellegrini, A. D. (2009). *The role of play in human development*. New York: Oxford University.
- Rubin, Kenneth H. (2001). *The Play Observation Scale*. Center for Children, Relationships, And Culture. University Of Maryland (Revised).
- Stephen S. Leff, Tracy C. and Thomas J. Power. (2004). Using participatory-action research to develop a playground-based prevention program. *Journal of School Psychology*, 42,3-21.
- Rubin H.K. (1993) The Waterloo Longitudinal Project: Correlates and consequences of social withdrawal from childhood to adolescence. K.H.Rubin & B. Asendorpf (Eds), *Social withdrawal, inhibition, shyness in childhood, içinde (s: 291-314)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Şen, M. & Arı, M. (2009). Okulöncesi sosyal davranış ölçeği-öğretmen formu'nun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 1-28.
- Uysal, H. (2011). *Okul öncesi dönemde görülen akran zorbalığın bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Tomada G, & Schneider B.H. (1997). Relational aggression, gender, and peer acceptance: Invariance across culture, stability over time, and concordance among informants. *Developmental Psychology*,33, 601-609.
- Woods S. & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology*,42, 135 – 155.
- Wright, M .(2010). *Exploring early bullying: play and aggression in a preschool classroom*. Antioch University, New Hampshire Department of Clinical Psychology. Yayınlanmamış Doktora Tezi.